

ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ฉบับที่ D30 5 มิ.ย. 68		วิทยาลัยการทัพบก
ประเด็น เหมืองแร่แรร์เอิร์ธในเมียนมา	เหมืองแร่แรร์เอิร์ธในเมียนมาและพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	
ประเด็นสำคัญ	- ภูมิหลังของการทำเหมืองแร่ในเมียนมา - การเมืองแห่งทรัพยากร - จีน: พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ หรือผู้เอารัดเอาเปรียบ - ห่วงโซ่อุปทานโลกและบทบาทของบริษัทข้ามชาติ - ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: การเมืองของทรัพยากรในเงาแห่งภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ - บทบาทของประเทศไทย: ระหว่างโอกาสและความรับผิดชอบ	

ในขณะที่โลกหมุนไปสู่ยุคพลังงานสะอาดและเทคโนโลยีสีเขียว แร่แรร์เอิร์ธ (Rare Earth Elements) กลายเป็นทรัพยากรสำคัญที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านนี้ ไม่ว่าจะเป็นมอเตอร์ของรถยนต์ไฟฟ้า กังหันลม ไปจนถึงสมาร์ทโฟนและอุปกรณ์ทางทหาร แร่เหล่านี้มีบทบาทสำคัญเบื้องหลังการพัฒนา แต่เบื้องหลังความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้กลับแฝงไว้ด้วยรอยแผลลึกในพื้นที่ห่างไกลอย่างรัฐคะฉิ่น ประเทศเมียนมา

เมียนมาในปัจจุบันกลายเป็นแหล่งผลิตแร่แรร์เอิร์ธที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะแร่หนักอย่างดิสโพรเซียม (Dysprosium) และเทอร์เบียม (Terbium) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในอุตสาหกรรมแม่เหล็กถาวร การที่จีน ซึ่งเคยเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ของแร่เหล่านี้ ต้องปิดเหมืองภายในประเทศเพราะผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทำให้ต้องหันมาพึ่งพาเมียนมาแทน ในปี 2023 เพียงปีเดียว เมียนมาส่งออกแร่แรร์เอิร์ธไปยังจีนกว่า 42,000 ตัน คิดเป็นสัดส่วนเกินครึ่งของปริมาณแร่หนักที่จีนใช้ภายในประเทศ แต่การเติบโตอย่างรวดเร็วของการทำเหมืองในรัฐคะฉิ่น ไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้กรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในทางกลับกัน พื้นที่เหล่านี้กลับเต็มไปด้วยการทำเหมืองผิดกฎหมาย การลักลอบขนส่งวัตถุดิบ การใช้แรงงานภายใต้สภาพที่ไม่เหมาะสม และการปนเปื้อนของสารพิษในสิ่งแวดล้อม องค์การสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนหลายแห่ง เช่น Global Witness และ Heinrich Böll Stiftung ได้เผยแพร่รายงานชี้ให้เห็นว่าการทำเหมืองแร่ในพื้นที่เหล่านี้มักดำเนินการโดยไม่มีการควบคุมจากภาครัฐ และมีความเกี่ยวข้องกับกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่

ในรัฐคะฉิ่น พื้นที่ทำเหมืองแร่แรร์เอิร์ธขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเขตเมืองผากาน (Pangwa) และเมืองจิ้นซาน (Jingxiu) ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชายแดนจีน การสกัดแร่ในพื้นที่เหล่านี้มักใช้วิธี In-situ Leaching ซึ่งแม้

จะไม่ต้องชุดเจาะลึก แต่กลับก่อให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีอย่างรุนแรง เช่น กรดออกซาลิกและสารหนู ที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำและดินในบริเวณโดยรอบ **ผลลัพธ์**คือการทำลายระบบนิเวศ ป่าไม้ และความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้คนจำนวนมากต้องอพยพจากที่ดินทำกินของตนเอง หรือเผชิญกับปัญหาสุขภาพจากสารพิษที่มองไม่เห็น แต่ส่งผลกระทบยาวต่อร่างกาย เช่น โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และระบบประสาท ชาวบ้านบางส่วนถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐานโดยไม่ได้รับค่าชดเชย ขณะที่บางกลุ่มตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มติดอาวุธ

การเมืองแห่งทรัพยากร

พื้นที่เมืองแรร์แอร์ในเมียนมา ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยรัฐบาลกลางเท่านั้น แต่ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของกองกำลังชาติพันธุ์ เช่น กองทัพอิสรภาพคะฉิ่น (KIA) ซึ่งควบคุมพื้นที่บางส่วนของรัฐคะฉิ่น และมีบทบาทในการจัดเก็บภาษี หรือแม้กระทั่งเข้าไปบริหารจัดการเมืองโดยตรง ในบางกรณี ความ

ขัดแย้งระหว่างกองกำลังชาติพันธุ์และกองทัพเมียนมาทำให้เมืองแรร์กลายเป็นสมรภูมิการแย่งชิงทรัพยากร ในบริบทนี้ เมืองแรร์ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือทางการเมือง ที่ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายต่อต้านใช้เพื่อเสริมสร้างอำนาจต่อรองของตน ขณะเดียวกันประชาชนในพื้นที่กลับไม่มีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรที่อยู่ใต้พื้นดินของตนเอง

จีน: พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ หรือผู้เอารัดเอาเปรียบ

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเมียนมาในกรณีแรร์แอร์มีลักษณะซับซ้อนและหลายมิติ ในด้านหนึ่ง จีนถือเป็นผู้ซื้อแรร์แอร์รายใหญ่ที่สุดจากเมียนมา และมีอิทธิพลเหนือห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ บริษัทจีนบางแห่งมีบทบาทในการจัดหาเงินทุนและอุปกรณ์ให้แก่เมืองในรัฐคะฉิ่น อีกทั้งยังเป็นผู้นำเข้าสารเคมีที่ใช้ในกระบวนการสกัดแร่

แต่อีกด้านหนึ่ง ความพึงพิงของจีนต่อแรร์จากเมียนมาได้เปิดช่องให้เกิดข้อสงสัยถึงความรับผิดชอบของจีนต่อการละเมิดสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน การเพิกเฉยต่อการดำเนินการที่ผิดกฎหมายและไม่ยั่งยืนในเมียนมานั้น อาจส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์ของจีนในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อจีนพยายามผลักดันภาพลักษณ์ของตนในฐานะผู้นำด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน

ห่วงโซ่อุปทานโลกและบทบาทของบริษัทข้ามชาติ

แรร์แอร์ที่หลั่งไหลออกจากเมืองในเมียนมา ไม่ได้หยุดอยู่แค่ชายแดนจีน หากแต่เดินทางไปไกลกว่านั้น ผ่านโรงถลุง โรงงานผลิต ไปจนถึงผลิตภัณฑ์ของบริษัทระดับโลกอย่าง Tesla, Siemens, Volkswagen หรือแม้แต่ Apple และ Samsung ความจริงข้อนี้ทำให้คำถามเรื่อง "ความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคระดับโลก" กลับมาอยู่ในเวทีสาธารณะอีกครั้ง

บริษัทข้ามชาติควรมีหน้าที่ในการตรวจสอบที่มาของวัตถุดิบในห่วงโซ่อุปทานของตนอย่างโปร่งใส และหลีกเลี่ยงการใช้วัตถุดิบที่มีความเสี่ยงต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบนี้ยังขาดกลไกที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะเมื่อแรร์เหล่านั้นผ่านการกลั่นกรองและแปรรูปหลายขั้นตอน ทำให้ยากต่อการสืบย้อนกลับ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: การเมืองของทรัพยากรในเงาแห่งภูมิรัฐศาสตร์ใหม่

กรณีเหมืองแร่แรร์เอิร์ธในเมียนมา ไม่ใช่แค่เรื่องทรัพยากรในท้องถิ่น แต่เป็นจุดสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของ การแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างจีน สหรัฐฯ และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน ซึ่งควบคุมห่วงโซ่อุปทานแรร์เอิร์ธเกือบทั้งหมดของโลก มองเมียนมาเป็น “ทรัพยากรสำรอง” ในยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางวัตถุดิบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี 2010 ที่จีนเริ่มใช้แรร์เอิร์ธเป็น “เครื่องมือทางการทูต” เช่น การจำกัดการส่งออกแร่ให้ญี่ปุ่นในกรณีพิพาททางทะเลจีนตะวันออก นับจากนั้นเป็นต้นมา การกระจายแหล่งผลิต (แม้โดยพึ่งพาเหมืองผิวดินในเมียนมา) จึงกลายเป็นนโยบายเชิงรุกของจีน สหรัฐฯ และพันธมิตรในกลุ่มตะวันตก เช่น สหภาพยุโรป ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น ต่างพยายามลดการพึ่งพาแรร์เอิร์ธจากจีน ด้วยการลงทุนในโครงการเหมืองทางเลือก เช่น ที่เวียดนาม แอฟริกาใต้ และกรีนแลนด์ แต่หลายโครงการกลับประสบปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม การต่อต้านจากชุมชน และต้นทุนที่สูง ทำให้ความเป็นจริงในตลาดยังคงผูกโยงกับจีน และโดยทางอ้อมก็คือกับเหมืองในเมียนมา นี่ทำให้สถานะของเมียนมาในฐานะ “ผู้ผลิตจากเงามืด” กลายเป็นตัวแปรที่สำคัญในสมการระหว่างประเทศ และกลายเป็นสนามหลังบ้านที่มีการแข่งขันแอบแฝงระหว่างมหาอำนาจ ผ่านการลงทุน การอุดหนุน หรือแม้แต่การเพิกเฉยต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่อรักษาเสถียรภาพด้านอุปทาน นอกจากนี้ ความเจียบของนานาชาติ ต่อสถานการณ์ในรัฐคะฉิ่น โดยเฉพาะการขูดรีดผิวดินที่สัมพันธ์กับกองกำลังติดอาวุธ สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของนโยบายต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ด้านเทคโนโลยีและพลังงานมากกว่าหลักสิทธิมนุษยชนหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทบาทของประเทศไทย: ระหว่างโอกาสและความรับผิดชอบ

ในฐานะประเทศเพื่อนบ้านของเมียนมา และสมาชิกอาเซียนที่มีบทบาทในภูมิภาค ประเทศไทย มีโอกาสและความท้าทายอย่างยิ่งในกรณีนี้

1. ในฐานะ “รัฐพรมแดน” จังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน และเชียงราย ซึ่งติดกับรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นเส้นทางลักลอบขนส่งแร่ หรือการหลั่งไหลของสารเคมีผิวดินจากเหมืองแร่แรร์เอิร์ธเข้าสู่ไทย หากไม่มีระบบควบคุมชายแดนที่เข้มงวด และกลไกความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมแบบทวิภาคี ไทยอาจกลายเป็นทั้ง “ผู้ได้รับผลกระทบ” และ “ทางผ่าน” โดยไม่รู้ตัว
2. ในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค ไทยมีอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับแรร์เอิร์ธโดยตรง เช่น การผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ไฟฟ้า และชิ้นส่วนแม่เหล็ก การจัดหาวัตถุดิบอย่างโปร่งใสและรับผิดชอบต่อจึงเป็นประเด็นสำคัญ หากไทยต้องการเป็นศูนย์กลาง EV แห่งอาเซียน คำถามเรื่อง “ที่มาของแร่” ควรถูกบรรจุอยู่ในนโยบายอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง
3. ในฐานะตัวกลางทางการทูต ภายใต้กรอบอาเซียน ไทยสามารถผลักดันให้เกิด มาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนในเหมืองแร่ ระดับภูมิภาค ซึ่งจะช่วยยกระดับภาพลักษณ์อาเซียนใน

เวทีโลก ในขณะเดียวกัน ไทยสามารถสนับสนุน การเจรจาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในเมียนมากับ รัฐบาลทหาร เพื่อหาทางออกจากวงจรความรุนแรงและการเอารัดเอาเปรียบทรัพยากร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย

1. ส่งเสริมกลไกการตรวจสอบห่วงโซ่อุปทานแร่ในอุตสาหกรรมไทย โดยร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อจัดตั้งระบบตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) และให้สิทธิประโยชน์แก่บริษัทที่ใช้วัตถุดิบจากแหล่งที่ยั่งยืน
2. สร้างความร่วมมือทวิภาคีด้านสิ่งแวดล้อมกับเมียนมา โดยเฉพาะในประเด็นการจัดการสารเคมี ข้ามพรมแดน และการฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ชายแดน
3. ยกย่องบทบาทในอาเซียน โดยผลักดันการจัดตั้ง “ASEAN Environmental Due Diligence Framework” สำหรับเหมืองและอุตสาหกรรมทรัพยากร เพื่อยกระดับมาตรฐานภูมิภาค และลดความเสี่ยงจากความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลกับมหาอำนาจ

ทางออกของปัญหานี้ไม่ได้อยู่แค่ในเมียนมา หรือที่จีน แต่อยู่ในระบบเศรษฐกิจโลกโดยรวม ซึ่งจำเป็นต้องสร้างกลไกที่ตรวจสอบได้ โปร่งใส และยุติธรรมในการจัดการกับทรัพยากรแร่หายาก รวมถึงการลงทุนในกระบวนการรีไซเคิล การวิจัยเพื่อหาวัตถุดิบทดแทน และการกำหนดมาตรฐานการผลิตที่เป็นธรรมองค์กรระหว่างประเทศอย่างสหประชาชาติ หรือธนาคารโลก อาจมีบทบาทในการส่งเสริมความร่วมมือด้านธรรมาภิบาลทรัพยากรระหว่างประเทศ ขณะที่ภาครัฐและภาคเอกชนควรร่วมกันผลักดันมาตรฐาน ESG (สิ่งแวดล้อม สังคม ธรรมาภิบาล) ให้มีผลจริงในทางปฏิบัติ มิใช่เป็นเพียงคำขวัญทางการตลาด

พ.อ.หญิง มนทิรา ยิ้มสมบุญ

อจ.ท.วทบ

อ้างอิง

1. https://www.youtube.com/watch?v=_4mQUeqgY48 ได้เส้น Highlight EP.06 : เปิดแผล "เหมืองแร่" ในเมียนมา
2. <https://www.youtube.com/watch?v=Nivun1tXzZ8> The EXIT : สายพานผลประโยชน์ "เหมืองแร่หายาก" | ข่าวค่ำ | 27 พ.ค. 68
3. https://www.youtube.com/watch?v=BW6DSLFW_Vg "Rare Earth เมียนมา" ทรัพยากรล้ำค่าระดับโลก | ทันโลก กับ Thai PBS | 26 พ.ค. 68
4. <https://www.youtube.com/watch?v=4zfn0OE5lgg> วิกฤตสารพิษปนเปื้อนแม่น้ำกก-แม่น้ำสาย สันนิษฐานเหมืองแร่หายากในเมียนมา | รอบโลก Daily 21/05/25
5. <https://www.facebook.com/thematterco/posts/explainer> ทำความเข้าใจภัยร้ายแรง ต่อธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ จาก ‘เหมืองแร่หายาก’ ในเมียนมา